

СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬО-МОТИВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА, СПРЯМОВАНОГО НА СПОНУКАННЯ СТУДЕНТІВ ДО СВІДОМОГО ОВОЛОДІННЯ УПРАВЛІНСЬКИМИ УМІННЯМИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

*Любченко Ольга Володимирівна,
викладач кафедри практичної психології,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпропетровськ*

Постановка проблеми. Нова система господарювання в Україні (початок ХХІ століття) зацікавлена у формуванні особистості, здатної управляти демократичними методами, реагувати адекватно на критику, об'єктивно оцінювати себе та інших. Саме тому професійно зрілі особистості, які б характеризувалися сформованими управлінськими вміннями, вкрай необхідні в економічній сфері держави.

Хоча саме навчальний процес є одним з найважливіших компонентів фахової підготовки майбутніх фахівців економічного профілю, проте загалом, існуюча система навчання мало сприяє формуванню управлінських умінь, що безпосередньо пов'язано з мотивацією навчання, а втідак з успіхом даного виду діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. В останній час у працях науковців значна увага приділяється професійній підготовці економістів (В. Бобров, Т. Поясок, С. Федорова, І. Хангельдієва, Е. Харчевникова), формуванню в них професійно значущих якостей (Г. Астапова, С. Вігвицька, Л. Казарін, В. Кузнецов, М. Приходько, В. Сенашенко, Н. Сенаторова та ін.), формуванню комунікативних умінь (Г. Славтіч, Н. Статінова, Т. Шепеленко та ін.). Суттєвий інтерес становлять праці, в яких розкривається сутність управлінських умінь (М. Альберт, М. Армстронг, Г. Гольдштейн, П. Друкер, М. Мескон, А. Наумов, А. Орлов, В. Шепель), особливості їх формування (А. Баян, М. Заб'яко, А. Косов, В. Клімовець, Л. Мовосельський, І. Руденко та ін.) та ін. Водночас, незважаючи на різнопланові і досить масштабні дослідження, названі підходи лише частково розкривають можливості освітньо-мотиваційного середовища як спонукального чинника до свідомого оволодіння майбутніми фахівцями економічного профілю управлінськими вміннями.

Метою даної статті є обґрунтування необхідності створення освітньо-мотиваційного середовища, спрямованого на спонукування студентів до свідомого оволодіння управлінськими вміннями засобами інтерактивних технологій як педагогічної умови, що забезпечує успіх у формування зазначених умінь.

Виклад основного матеріалу. Формування в студентів умінь вимагає від викладача забезпечити високий рівень мотивації до оволодіння даними вміннями завдяки різноманітним формам організації діяльності. Звернемося до слухача зауваження Г. Костюка: «Способи поведінки виробляються практично. Цим способом можна і потрібно навчати... Однак успіх цього навчання залежить від його мотивів. Якщо потрібні мотиви не виникають, то десятки і сотні вправ не сприятимуть утворенню стійких форм поведінки» [3, с. 177]. Отже формування управлінських умінь буде ефективним за умови забезпечення високої мотивації студентів щодо необхідності оволодіння ними. При чому ураховуємо той факт, що чим вищий рівень мотивів («мотор діяльності» [4]), тим ефективніше відбувається оволодіння знаннями і вміннями. Саме мотиви з'ясовують, «заради чого людина виконує дії, поводить себе у той або інший спосіб. У змісті та характері мотивів розкривається життєва значущість для особистості її власної діяльності, від цього значною мірою залежить, що і як вона засвоює» [1, с. 217].

Під мотивацією діяльності майбутніх фахівців розуміємо комплекс факторів впливу на їх поведінку (різноманітні потреби, інтереси, схильності, почуття, ставлення, усвідомлення обов'язку, відповідальності тощо). Погоджуємося з поглядом В. Лозової, що «саме в мотиві відбувається поєднання, синтез зовнішніх і внутрішніх впливів, які визначають ставлення до діяльності» [5, с. 17]. Отже, мотивація породжує активність (навчальної, професійно спрямованої) діяльності особистості, впливає на формування мети, вибір шляхів її досягнення, обумовлює прагнення виконувати діяльність певним чином. Тому сформована мотивація як суб'єктивна емоційна зацікавленість людини, виконує специфічну для особистості спонукальну функцію, впливає на розвиток у студента якостей цілепокладання та цілездійнення.

Завдання викладача розвивати позитивну мотивацію студентів, їх прагнення до знань, потребу у формуванні професійних (організаційно-управлінських) умінь. Зважаючи на вищезазначене, передбачено комплекс заходів, спрямованих на формування в студентів професійно значущих мотивів, чітке усвідомлення сенсу навчання. При цьому враховували основні положення теорії мотивації про двоетапність процесу формування адекватної мотивації (С. Занюк) [2]. На першому етапі завдяки механізмам мотиваційної зумовленості формуються передмотиваційні утворення, так звані «знаннєві мотиви». Його сутність в тому, що емоційно нейтральний для особистості подразник пов'язується з подразниками, що викликають позитивні або негативні емоції, набуваючи внаслідок цього відповідного мотиваційного значення [2]. На другому етапі завдяки педагогічному стимулюванню відбувається трансформація знаннєвих мотивів на мотиви дієві. Отже, мотив стає метою. Дані положення спонукали до послугування комплексом заходів (спрямованих на формування «знаннєвих» мотивів, дієвих мотивів, внутрішніх мотивів) з метою формування в студентів адекватної мотивації.

Формування позитивних мотивів, зміцнення інтересу до проблем організаційно-управлінської діяльності можливе завдяки зовнішнім стимулам, що пов'язані із змістом освіти, технологіями інтерактивного навчання, у процесі яких студент стає активним учасником різноманітних професійно спрямованих ситуацій, що моделюють організаційно-управлінську діяльність, відпрацьовує різні варіанти майбутньої професійної поведінки, збагачуючи власний досвід.

Організація суб'єкт-суб'єктного спілкування з одногрупниками, викладачами, фахівцями-практиками; створення сприятливого соціально-психологічного клімату навчання; усвідомлення необхідності самовдосконалення позитивно впливають на мотивацію студентів.

Доцільним є послугування технологіями співробітництва (навчання в команді, джигсоу, навчання разом). Передбачено оптимальне поєднання фронтальної, групової та індивідуальної роботи на заняттях, що сприяє підвищенню мотивації навчання. У процесі організації цілеспрямованої взаємодії студентів на основі певного розподілу ролей створюється система зв'язків, яка дозволяє кожному реалізувати свої професійні вміння. Різні форми взаємодії в спілкуванні сприяють взаємозбагаченню, формуванню позитивних мотивів діяльності, створенню сприятливого мікроклімату в колективі, засвоєнню навичок соціальних контактів. Спілкування індивідів у процесі спільної діяльності стимулює їхню пізнавальну активність.

Виокремлено умови забезпечення сприятливого освітньо-мотиваційного середовища:

- збагачення змісту навчання особистісно-орієнтованим, ціннісно й емоційно насиченим матеріалом;
- організація комунікативно-спрямованого навчання завдяки послугуванню інтерактивними технологіями;

- залучення студентів як суб'єктів, рівноправних співучасників до різноманітної організаційно-управлінської й рефлексивної діяльності;
- збудження позитивних емоцій, що ґрунтується на гуманних стосунках викладача й студентів, попередженні негативних конфліктів, непорозумінь шляхом урахування індивідуальних особливостей, створення ситуацій осягнення новизни, емоційно забарвленого подання матеріалу;
- орієнтація навчального процесу на індивідуально-особистісну позицію студента, з яким в умовах співпраці можна досягти досконалого рівня сформованості управлінських умінь;
- стимулювання інтелектуальних почуттів, прагнення до активної професійно спрямованої діяльності, саморозвитку й самовдосконалення;
- забезпечення різноманітних потреб студентів шляхом включення в навчальний процес індивідуально-диференційованих завдань, які дозволяють кожній групі студентів (діади, тріади, динамічні мікрогрупи) опанувати уміння у власному темпі залежно від індивідуально-психологічних особливостей;
- добровільність, відсутність тиску, створення й підтримка сприятливого морально-психологічного клімату, добровільності, вільний вибір студентами рівня пропонованих завдань для самостійної роботи.

Для забезпечення підвищення мотивації майбутніх економістів врахували складність і тривалість цього процесу, тому зосередили увагу на розробці системи цілеспрямованих, чітко визначених дидактичних заходів, спрямованих на свідомість, почуття, поведінку студентів, що забезпечує при-ведення у дію позитивної чуттєво-вольової, емоційної сфери, ціннісної орієнтації особи, розвитку їх інтересу до проблем організації та здійснення організації-управлінської діяльності як феномену, що має не тільки важливе професійне значення, але й містить у собі особистісний сенс.

Так, під час проведення формувального етапу дослідження увага викладачів була акцентована на впровадженні різних форм діалогічного спілкування (діалог, дискусія, диспут) в системах «студент – студент», «студент – викладач», у процесі чого викладачем створювалися ситуації, здатні, завдяки рефлексивній вербалізації власних думок і почуттів, забезпечити кожному студенту можливість найбільш яскраво, чітко побачити себе у дзеркалі власних уявлень про професійні, комунікативні якості, рівень сформованості управлінських умінь й у дзеркалі поглядів однокурсників, прислухатися до власних почуттів і думок, позбутися звичних стереотипів неадекватного самосприйняття, відкрити несподівані аспекти професійного «Я». Вступаючи в діалог, студенти мали можливість не лише набути необхідних професійно спрямованих знань, а й продемонструвати вміння визнавати один одного гідними співрозмовниками, виявляти взаємну довіру, повагу, толерантність. Увага студентів акцентувалася на тому, що важливо сприймати й оцінювати співрозмовника таким, яким він є, не нав'язуючи власної думки. Вони усвідомлювали, що довіра виникає за умови взаємної відкритості, відсутності маніпулювання, подвійної гри, поваги до особистості.

Діалогово-дискусійний підхід до організації навчальної діяльності передбачав роботу в групах, об'єднаних спільною навчальною метою. Найбільш ефективними виявилися такі її різновиди (формальні кооперовані групи, групи бригадного поділу досягнень, неформальні кооперовані групи тощо). Зацікавленість у студентів викликала робота парами («Обличчям до обличчя», «Думати, працювати в парі, обмінюватися думками», «Скажи та переключайся»); використання ротаційних (змінюваних) трійок; робота в малих групах («Акваріум», «Життєві ситуації» тощо).

Доцільним виявилось залучення студентів до вирішення проблемних ситуацій, аналізу конкретних ситуацій (передбачав представлення студентам певної реальної ситуації з діяльності керівника підприємства), які вирішувалися шляхом колективного обговорення, моделювання альтернативних рішень. Серед таких ситуацій були представлені: 1) ситуації-проблеми (описання реальної проблемної ситуації, мета студентів – здійснити критичний аналіз прийнятого рішення); 2) ситуації-оцінки (описання положення, з якого вже знайдений вихід, мета студентів – надати мотивований висновок з приводу ситуації та її вирішення); 3) ситуації-ілюстрації (опис ситуації та причин її виникнення, мета студентів – оцінити ситуацію, здійснити аналіз її вирішення, сформулювати запитання, виявити свою думку щодо результату).

З метою формування досліджуваних умінь були розроблені тренінги «Цілепокладання та управління часом», «Делегування повноважень або як передати відповідальність», «Ефективна взаємодія в команді» (навчальна дисципліна «Етика та психологія ділових відносин»), «Ефективне управління», «Самооцінка раціональної поведінки у конфлікті» (навчальна дисципліна «Конфліктологія»), «Профілактика психологічного маніпулювання та контролю свідомості» (навчальна дисципліна «Основи психології») «Тренінг стилів», «Відчуття часу», «Проблеми вибору», «Система прийняття обґрунтованих рішень» (навчальна дисципліна «Менеджмент»). Вирішення зазначених ситуацій, участь студентів у проведенні тренінгів сприяло зростанню мотивації студентів до свідомого оволодіння управлінськими уміннями.

Висновки. Глибоке усвідомлення майбутніми фахівцями економічного профілю особистісного значення реальних переваг від збагачення власного професійного досвіду є провідним стимулом їх активної діяльності. Перерахованими вище заходами послуговувалися під час організації навчального процесу майбутніх фахівців економічного профілю з метою підвищення їх навчальної, професійної мотивації.

Резюме. У статті показано, що формування в студентів управлінських умінь вимагає від викладача забезпечити високий рівень мотивації до оволодіння даними уміннями завдяки різноманітним формам організації діяльності. Обґрунтовано доцільність послуговування технологіями співробітництва (навчання в команді, джигсоу, навчання разом). Розкрито необхідність оптимального поєднання фронтальної, групової та індивідуальної роботи на заняттях, що сприяє підвищенню мотивації навчання. Виокремлено умови забезпечення сприятливого освітньо-мотиваційного середовища. Акцентовано увагу на необхідності розробки системи цілеспрямованих, чітко визначених дидактичних заходів, спрямованих на свідомість, почуття, поведінку студентів. **Ключові слова:** освітньо-мотиваційне середовище, управлінські уміння, технології співробітництва.

Резюме. В статье показано, что формирование у студентов управленческих умений требует от преподавателя обеспечения высокого уровня мотивации к овладению данными умениями благодаря разнообразным формам организации деятельности. Обоснована необходимость использования технологий сотрудничества (обучение в команде, джигсоу, обучение вместе). Раскрыта необходимость оптимального сочетания фронтальной, групповой и индивидуальной работы на занятиях, что способствует повышению мотивации обучения. Выделены условия обеспечения благоприятной образовательно-мотивационной среды. Акцентируется внимание на необходимости разработки системы целенаправленных, четко определенных дидактических средств, направленных на сознание, чувства, поведение студентов. **Ключевые слова:** образовательно-мотивационная среда, управленческие умения, технологии сотрудничества.

Summary. The article shows that forming of students' managerial skills makes a teacher provide high level of motivation in order to master these skills due to various forms of activity. Expedience of using collaboration technologies (studying in teams,

jigsaw, learning together) has been grounded. The necessity of optimal combination of frontal, group and individual work which helps to improve motivation to studying has been exposed. The terms of providing favorable educational motivational surroundings have been selected. Attention has been paid to the necessity of developing the system of purposeful, certain didactics measures which are directed to students' consciousness, sense, and behavior. **Keywords:** educational motivational surroundings, managerial skills, collaboration technologies.

Література

1. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В.М. Гриньова. – Харків: Основа, 1998. – 320 с.
2. Занюк С.С. Психологія мотивації: Теорія і практика мотивування. Мотив. Тренінг / С.С. Занюк. – К.: Ельга, Ника-центр, 2001. – 351 с.
3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.
4. Леонтьев А.А. Проблемы развития психики / А.А. Леонтьев. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 584с.
5. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навч. посіб. / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х.: „ОВС”, 2002. – 400с.

Подано до редакції 20.05.2012